

פרשת דברים: תעצומות

נאומו של משה בסיום ארבעים שנות הנדודים במדבר, מונה רשימה ארוכה של טעויות, כשלונות ואסונות. הדברים מפורטים באריכות בפרשיות דברים-ואתחנן-עקב. המדרש מצאם רמזים כבר בפסוק הפתיחה של הספר. כמובא ברש"י:

אַלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן,

בַּמִּדְבָּר – רמז לחטא המרגלים שגרמו למותם במדבר. בַּעֲרָבָה - רמז לחטא בעל פעור בשטים בערבות מואב, מול סוף – רמז לכך שהמרו על הים ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה, בֵּין פָּאֲרָן וּבֵין תְּפֹל וְלִבְנָן – רמז לביקורת על המן. וְתַצְרֵת - רמז למחלוקת קרח, ופרשת הסגר מרים. וְדִי זָהָב – רמז לחטא העגל. אֶתֵּד עֶשְׂרֵי יוֹם מִחֶרֶב דֶּרֶךְ הַר שְׁעִיר עֵד קֹדֶשׁ בְּרִנְעַ – זה היה צריך להיות אורך המסע מהר סיני ועד הכניסה לארץ, ובמקום זאת נזקקו לארבעים שנות הנדודים.

רש"י מסביר, שמכיון שאלו דברי תוכחות, סתם את הדברים והזכירם רק ברמז כדי לא לפגוע בכבודם של ישראל. עיון נוסף בתאור הקורות המפורט בנאומו של משה, יכול להציע עמדת התבוננות נוספת על מאורעות המדבר, המצדיק את הצנעתם ברמזים: לא מפני כבודם של ישראל, אלא מפני שהם אינם עיקר עניינו של הנאום, ואין להשתקע בזכרונם.

העיון הנוסף ילמדנו, שהאופן שבו מציג משה את מאורעות המדבר אינו רק רצף של תוכחות ושל תיאורי תקלות ואסונות, אלא תאור של השגים שבחלקם נבעו מן המשברים הללו. כך לדוגמה, האירוע הראשון שמזכיר משה במפורש, הוא פרשת מינוי הזקנים. הוא מתחיל ב"איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם", ובכך רומז לתלונות, למתאווים ולמתאוננים, שבשלהם ביקש משה מה' סיוע וקיבל את הנהגת שבעים הזקנים לידו. התוצאה של ה"איכה" הראשון הזו, היתה, לדברי משה, הקמת מערכת המשפט של עם ישראל. הנהגת היחיד של משה, והתלות הגדולה של העם בנוכחותו והנהגתו, הוחלפה במערכת יציבה יותר, ארוכת-טווח שעתידה לתפקד לדורות עולם. נמצא, שהמשבר הוליד תיקון גדול.

הסיפור השני אותו מזכיר משה בתחילת נאומו הוא סיפור חטא המרגלים, שגרם לעיכוב של ארבעים שנה במדבר. גם סיפור זה מוצג בפרשתנו כהקדמה לפיסקה המתחילה במלים "רב לכם סוב את ההר הזה, פנו לכם צפונה", כלומר, כמבוא לתחילת המסע לארץ בשנת הארבעים. בני דור הנכנסים לארץ השומעים את תוכחתו של משה, יכולים לומר לו שבתום ארבעים השנה, הלקח נלמד. הדור ההוא, יוצאי בית העבדים, נשאו בכל עת מבטם לאחור וביקשו לשוב מצרימה מול כל קושי שנתקלו בו. הם חרדו מפני הים, נתיראו מפני קשיי הדרך במדבר, ולא העזו להתמודד עם כיבוש הארץ. אחרי ארבעים שנה, דור חדש שצמח במדבר אינו מעלה עוד על דעתו לשוב מצרימה, הם מוכנים ומזומנים למסע הכניסה לארץ, למלחמה ולכיבוש. סמוך ליציאה ממצרים מנע הקב"ה את ישראל מלכת בדרך הקצרה, מפני שלא היו מסוגלים לעמוד בה: "פן ינחם העם בראותם מלחמה ושובו מצרימה". כעת, הם בשלים למשימה, ויעמדו בה בגאון.

כך הדבר גם לגבי משברים אחרים שאירעו במדבר, נסתפק בדוגמת חטא העגל. בעקבות חטא העגל ושבירת הלוחות, התחילו שני מהלכים של יצירה מחודשת. האחד, בנין המשכן, שהביא את המחנה לזכות בשיאים של השראת שכינה. עתה, בשנת הארבעים, עומדים בני ישראל נקיים מעוון עבודה זרה, ועם זאת יש במחנה מקום של עבודת ה', קרבנות ושכינה מהלכת בתוכם, כפי הרצון של העם והצורך במוקד מוחשי של עבודת ה' ונוכחותו כביכול. צורך שנתגלה בעת חטא העגל בבוסריות לא מתוקנת ומצא את תיקונו במשכן. ולעתיד לבוא – במקדש. התולדה האחרת של חטא העגל היא שבירת הלוחות והצורך בהתקנת לוחות שניים. הלוחות השניים, בשונה מן הראשונים, משולבים היו מעשה ידי אדם: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים". לוחות אלו, לדברי חז"ל, הם היסוד של התורה-שבעל-פה, שבה יש מעורבות אנושית ביצירה ובהתחדשות, ובמידה מסוימת הם במדרגה גבוהה יותר מן הראשונים. הם אלו שמהווים את יסוד החיות והחיוניות של התורה מני אז ועד עצם היום הזה, בכל התהפוכות שעברו על עם ישראל לדורותיו.

נמצאנו אומרים, שבקריאה במבט אחר, נאום התוכחה והזכרון של משה רבנו, אינו נקרא כנאום של קינה ונהי, אלא נאום של עוז ותעצומות. משה מבקש להראות לעם שגם מתוך המשברים העמוקים ביותר שנקלע אליהם, יש ביכלתו להחליץ, ולא רק להחליץ בשן ועין, אלא להתחיות ולהתחדש ולהגיע להשגים שלא היו קיימים קודם למשבר, ואפשר שגם לא היה ניתן להגיע עדיהם בלא המשבר.

תולדות עם ישראל מימי האבות, דרך שעבוד מצרים ועד עמדם בשערי הכניסה לארץ, כפי שתוארו לאורך ארבעת חומשי התורה, מ"לך לך" ועד "בערבות מואב", וכפי שמושה עתיד להציגם במשנה התורה, הם רצף ארוך של משברים ואתגרים, שבנו בתהליך מייסר אך מעצים, את כוחה של האומה.

נאומו של משה מהווה גם הכנה לקראת הבאות. גם בעתיד, כוחו של עם ישראל יהיה גנוז ביכולת לשאוב תעצומות נפש מן המשברים שיעבור, לצאת מהם מחושל יותר, עשיר ומנוסה יותר.

חורבן הבית שאותו אנו מבכים בתשעה באב, הוליד גם הוא תוצרים שלא הצליחו להגיע אליהם בדרך אחרת. חורבן בית ראשון וגלות בבל היוו את סופו של עידן העבודה הזרה בישראל. התברר שדווקא בגלות בבל, בסביבה נכרית לחלוטין, שמרו ישראל על ייחודם האמוני והתרבותי. מימי שיבת ציון, כמעט ובטל יצר הרע של עבודה זרה מן האומה. ואילו על חורבותיו של בית שני נוסדו בישראל מוסדות הנהגה ורוח חדשים, שהזינו את העם באלפי שנות הגלות: בית הכנסת ובית המדרש שהחליפו את המקדש במקדש מעט, היצירה האדירה של תורה שבעל פה שהציבה מוקד רוחני אחר, חלף המוקד של עבודת הכהנים והקרבנות שבמקדש, והנהגת החכמים שהחליפה את הנהגת הכהונה והמלכות.

כך הם פני הדברים עד הדור האחרון ממש, דור שואה ותקומה. שחוה את המעבר הפלאי משנות החורבן לתקומת עם ישראל בארצו ובמדינתו בתוך שנים ספורות.

אין אנו מבקשים חלילה את החורבן כדי להבנות ממנו, אולם למדנו מתולדות ישראל, שמטעויות לומדים, כשלוונות נועדו שיתקנו אותם, משברים הם אתגרים לצמיחה ואסונות עשויים להיות נקודות מפנה והיפוך התנועה כלפי מעלה.

ולכן בצהרי תשעה באב קמים מן האפר, ומתחילים לנהוג מנהגים שיש בהם ניחוח של מועד, איריה של ציפיה לישועה. משיח נולד בתשעה באב – אף זו מן התופעות המבטאות את גישת העוז והתעצומות כלפי החורבן. "התנערי מעפר – קומי", ניבא הנביא ישעיהו, והשלימו רבי שלמה אלקבץ ב"לכה דודי": "מעבר קומי - לבשי בגדי תפארתך עמי".

כן נזכה, במהרה בימינו.